

Önfenntartó iskolák?

A XVIII. századi magyar piarista iskolák működéséről

Kezdetben és még hosszabb ideig a piarista rend különösebb hatalom és vagyon nélkül jobban rászorult a helyi társadalmi erők – főleg a nemesség – támogatására, mint a jezsuita rend, így könnyebben tudott alkalmazkodni ezek feltételeihez és igényeihez. A jezsuita iskolák inkább az elit képzésére rendezkedtek be, így csak a vagyonosok engedhették meg maguknak, hogy jezsuita kollégiumba küldjék gyermekeiket. Az alsóbb néprétegek, a „nemtelenek” gyermekei még az elemi ismeretek birtokába is csak nehezen juthattak. Ilyen körülmények között született meg a piarista vagy kegyes rend – ünnepélyes fogadalmas rendként jóváhagyva 1621-ben –, amely éppen a szegény gyermekek ingyenes oktatását és keresztény nevelését tűzte ki célul.

A fiatal iskolafenntartó piarista rend a XVII. század végéig Magyarországon északi részén rendelkezett iskolákkal. Honosságának megszerzése (1715) és a magyar rendtartomány önállósodása után (1721) pedig sorra alakultak az új iskolák. Olvasónkban itt felmerül a kérdés, hogy milyen pénzből alapított és tartott fent iskolát a rend, ha nem volt jövedelme? A kérdés megválaszolásához tudnunk kell, hogy az iskoláztatás a XVIII. század elején még az egyházak, szerzetesrendek feladata volt. A felekezetek erőviszonyától függött, hogy a nevelési funkciót milyen szinten tudták betölteni. Ezek az iskolák nem elsősorban hasznos állampolgárt, hanem vallásos embert kívántak nevelni. Az oktatás fő célja, hogy minden felekezet kinevelje a saját értelmiségi rétegét, leginkább papokat és tanárokat. Az iskolák fenntartásának másik célja a nem egyházi értelmiségi pályára készülő fiatalok képzése volt.

Válaszoljuk meg az előző bekezdésben nyitva hagyott kérdést Montecuccoli híres mondásával, miszerint a háborúhoz három dolog kell: „Pénz, pénz és pénz”; ez az iskolaalapításra és fenntartásra is érvényes válasz. A friss alapítású piarista iskolák az első években igen nehéz körülmények között működtek: hol a diákok, hol az épület, hol pedig a pénz hiányzott. Meghökkenítő lehet, de az első időkben az iskolák szükséghelyeken jöttek létre: üresen álló kórházakban, valamint a városok területén található elhagyatott épületekben. E korszak piarista szerzeteseit – és főként házfőnökeit – úgy kell elképzelnünk, mint akik egyfolytában „házalnak” az iskolák és kollégiumok fenntartásáért, vállalva, hogy ők maguk szükségét szenvednek a rájuk bízott tanulókért. A fáradhatatlan magyar piarista alapító atyáknak köszönhetően az iskolák mellett rendházak, valamint templomok is épültek szép számmal. Sokszor a szükséges pénz hiányában ezek az építmények félkész állapotban is ébresztgették a lakosok lelkiismeretét, hogy újabb és újabb adományokkal támogassák a piaristák nemes tevékenységét, míg végül elnyerték végső, befejezett formájukat.

A piaristák leginkább kis értékű alapítványok felajánlásait fogadták el, bízva abban, hogy később egy újabb jótevő tesz hozzá ehhez az összeghez. Nézzük meg ezt egy konkrét példán, a kecskeméti alapítványon keresztül, amely egy igen jelentős összeg volt gróf Koháry István (†1731) jóvoltából. A Pozsonyban keltezett, 1715. január 10-én aláírt alapító levelében a következő pontok szerepeltek:

A rend köteles a 30 000 rajnai forintot Magyarország határain kívül Ausztriában, vagy más osztrák örökös tartományokban, melyek a keresztény név esküdt ellenségétől (törökök) távolabb esnek s a háborúk zaklatásainak kevésbé vannak kitéve, elegendő biztosítékkal 6%-ig beruházni, az évi kamatot pedig a Kecskemét városában már kihásított területen folytatólagosan egyfelől a társház, valamint a Szentháromság címére emelendő s a Boldogságos Szűz Mária oltalma alatt álló templom s az iskolák építésére, másfelől a jelenben s jövőben ott működő szerzetesek ellátására fordítani; köteles továbbá rendi szabályzata értelmében s főképp az alapító szándékának megfelelően mind a városi, mind pedig a vidékről egybeseregülő ifjúságot tanítani és főleg az erényekben s jó erkölcsökben nevelni, úgyszintén az ifjúság tanulmányi előmenetelét folytonos oktatással biztosítani. Kijelenti egyúttal az alapító, hogy a renddel szemben sem ő, sem utódai más egyébre kötelezve nincsenek. (...)

Ha a rend az alapítványt elfogadta, köteles Koháryért, mint a társház alapítójáért, valamint utódai és vérrokonai lelki üdvéért Koháry életében s holtá után mindennap egy csendes, holtá után pedig a halálozás évfordulóján egy énekes szentmise elvégzéséről örök időkre gondoskodni.

Koháry végül leszögezi, hogy ezen alapítvány csakis a kecskeméti társház céljait szolgálja s más házakra át nem ruházható, kivéve ha esetleg a török háború, vagy más közbejövő akadályok miatt a rend ott semmiképp se maradhatna; ezen esetben az esztergomi primásnak intézkedése szerint Magyarország más városában, vagy helységében, a szerzet céljának megfelelő helyen, ahol hasonló hasznot hajthat, élvezze továbbra is az alapítványt; ha pedig ez esetben az ily megfelelő helyet a rend el nem fogadná, Koháry az esztergomi érseket felhatalmazza és kötelezi, hogy alapítványát más kegyes célokra fordíthassa, melyek éppoly mértékben mozdítják elő az Isten tiszteletét; egyúttal köteles gondoskodni arról, hogy az alapítványban jelzett szent-misék elvégzése örök időkre biztosítva legyen.

III. Károly (†1740) magyar király 1715. május 13-án hagyta jóvá Koháry alapítványát. Az adományt tevőnek arra is volt gondja, hogy a piarista rend új állomáshelyén az egyházi hatóság jóindulatú támogatásában részesüljön, és így hivatását háborítatlanul végezhesse. Alapítványához gróf Kollonitz Zsigmond váci püspök és az esztergomi érsek beleegyezését is kikérte, akik a legnagyobb örömmel teljesítették a gróf kívánságát.

Balla János Sch. P.